

Rebecca,

Haar functies in Sir Walter Scotts *Ivanhoe*
en haar functies in de context van zijn tijd

*But THOU hast said, the blood of goat,
The flesh of rams, I will not prize;
A contrite heart, and humble thought,
Are mine accepted sacrifice* (Ivanhoe Ch.XXXIX, p.379)

Tamar van Moolenbroek
3397750
Eindwerkstuk Bachelor Literatuurwetenschap
23 juni 2011

begeleider: J.J.M. van Stralen

Mijn hartelijke dank gaat uit naar J.J.M. van Stralen, voor zijn prikkelende vragen, handige aanwijzingen en enthousiaste begeleiding bij het maken van dit werkstuk.

Tevens wil ik A. Rigney danken voor haar interesse, vertrouwen en de eer dat ik een aantal hoofdstukken uit haar nog niet uitgegeven boek *Memory on the Move: The Afterlives of Sir Walter Scott* mocht inzien. Ik hoop dat ik in mijn werkstuk, door een beeld te schetsen van de periode voor en tijdens de uitgave van *Ivanhoe*, niet heb geconcurrereerd met haar boek over het *Nachleben* van werken van Scott, maar eerder een aanvulling hierop heb kunnen schrijven.

Voorwoord

Al enkele maanden voor ik zou beginnen aan dit eindwerkstuk had ik bedacht dat ik ‘iets’ wilde gaan doen met de representatie van joden in literatuur. Deze interesse was onder andere gewekt tijdens de colleges van het vak *Literatuur en Christendom*, gedoceerd door de begeleider van dit werkstuk, J.J.M. van Stralen, waarin wij onder andere Oscar Wildes *Salome* (1892) behandelden. In dit toneelstuk worden joden vrij negatief beschreven, net als in veel andere bekende werken in de Europese literatuurgeschiedenis. Na het zien van de film *Eichmann* (2007) was ik bovendien erg geboeid door de rol die verhalen spelen in het beeld dat mensen van minderheden als de joden, elkaar, maar ook van de geschiedenis hebben.

Een paar maanden later begon ik, gewoon ter ontspanning, Sir Walter Scotts *Ivanhoe* te lezen. Scott kende ik vooral van *Waverley* en ik associeerde *Ivanhoe* toch vooral met ridderverhalen. Het viel mij op dat in dit boek niet alleen een zeer positief beeld van een joodse vrouw wordt geschetst, maar ook dat een groot deel van het boek over haar en haar gesprekken met veel andere personages gaat. Daarbij verbaasde het mij dat een negentiende eeuwse auteur een joodse op deze manier beschreef: in mijn beleving was de negentiende eeuw helemaal niet zo positief over joden. Ik wist al vrij snel dat ik hier meer over wilde weten.

Ivanhoe is niet alleen boeiend vanwege Rebecca's personage¹. Het boek bevat ook meer humor dan ik had verwacht en het heeft mooie uitgebreide beschrijvingen van kleding, personages en gebruiken. Ook de personages zijn boeiend, omdat de goede helden als Ivanhoe hun zwakheden hebben en typische schurken als Bois-Guilbert ook goede kanten hebben. Zelfs de bijna te perfecte Rebecca blijft een mens waarin je je als lezer kan verplaatsen. Daarnaast is het boek heel levendig beschreven, onder andere door het ontbreken van een duidelijke hoofdpersoon², het vele wisselen van focalisatie en de verschillende verhaallijnen. Het is zelfs de vraag wat nu precies de plot van het boek is: is dat de strijd tussen de Saksen en Normandiërs die wordt ‘overwonnen’ door het huwelijk tussen de Saksische Rowena en Ivanhoe, die in dienst staat van de Normandische koning Richard? Of draait het boek meer om hoe machthebbers met minderheden omgaan, hoe Normandiërs zich verhouden tot Saksen en christenen tot joden? Daarbij komt nog het

---

¹ Ik heb ervoor gekozen de originele, dus Engelse schrijfwijze van namen aan te houden. Het kan echter voorkomen dat in citaten uit de vertaling naar het Nederlands (van Damsma en Miedema) de namen anders gespeld worden.

Andere belangrijke personages zijn: (I) haar (joodse) vader Isaac, (II) de Saksische Ivanhoe, die ridder is in dienst van (III) de Normandische koning Richard the Lion-hearted. (IV) De Saksische Heer Cedric is de vader van Ivanhoe en voogd van (V) Rowena, die zijn zoon heeft onterfd vanwege diens loyaliteit aan de Normandische koning. Hierdoor kunnen Rowena en Ivanhoe, die veel van elkaar houden, niet met elkaar trouwen. (VI) Gurth is de knecht van Cedric en Ivanhoe. Aan de kant van de Normandiërs staan (VIII) De Bracy, (IX) Front-de-Boeuf en (X) Bois-Guilbert.

² *Ivanhoe* is wel vernoemd naar Ivanhoe, maar diens rol in het verhaal is heel anders dan bijvoorbeeld de rol van Waverley in het gelijknamige boek. Daarin is Waverley duidelijk de hoofdpersoon, die zich ontwikkelt en allerlei mensen tegenkomt die minder uitgebreid beschreven worden. In *Ivanhoe* krijgt de lezer echter, bij wijze van spreken, net zoveel te lezen over het leven van zwijnenhoeder Gurth als van diens meester Ivanhoe. Ondanks het feit dat Ivanhoe minder uitgebreid beschreven wordt, is zijn personage wel belangrijk in vrijwel alle grote verhaallijnen. Ivanhoe heeft te maken met de strijd tussen koning Richard en prins John, met de strijd tussen Saksen en Normandiërs, en met Isaac en Rebecca. Rebecca is dus wel uitgebreid beschreven, maar haar personage is niet relevant voor alle verhaallijnen. Dit zou mogelijk verklaren waarom het boek toch de titel *Ivanhoe* draagt, en niet *Rebecca*.

feit dat dit een historische roman is, waarin zowel de negentiende eeuwse ‘laag’ als de middeleeuwse ‘laag’ zichtbaar is. Dit alles maakt *Ivanhoe* een boek dat enorm boeit, maar waarvan het ook moeilijk is een volledige en duidelijke analyse te geven.

Inhoudsopgave

Inleiding 6, 7

Een kort overzicht van de geschiedenis van de joden in Engeland 8, 9
Scott en de joden 9, 10

Wie is Rebecca? 11, 12

Rebecca en Isaac 13-15

Rebecca en Rowena 16-18

Rebecca en Bois-Guilbert 19-21

Rebecca en Ivanhoe 22, 23

Rebecca 24, 25

Conclusie 26, 27

Bibliografie 28, 29

Inleiding

Van alle personages in Sir Walter Scotts *Ivanhoe* is Rebecca waarschijnlijk het meest opvallend. Zij wordt niet alleen uitgebreid beschreven, maar ze is ook betrokken bij een groot deel van alle dialogen in het verhaal. Deze gesprekken heeft Rebecca met opvallend veel mensen, variërend van Cedrics knecht Gurth tot Ivanhoe, van de grootmeester tot haar vader, van Rowena tot Ulrica. Aan de ene kant is Rebecca dus opvallend door hoe zij wordt beschreven, aan de andere kant is Rebecca ook letterlijk erg aanwezig door de vele passages in *Ivanhoe* die met haar te maken hebben. Dit is allereerst opvallend omdat *Ivanhoe* een verhaal is over ridders in de middeleeuwen en Rebecca ridder noch jonkvrouw is. Ten tweede is de grote rol van Rebecca opvallend omdat zij een jodin is en daarmee behoort tot een minderheid in de Engelse samenleving.

Rebecca's rol in *Ivanhoe* roept vanzelf vragen op. Wie is Rebecca nu eigenlijk en welke functie heeft zij in een ridderverhaal als *Ivanhoe*? Waarom heeft Scott ervoor gekozen de rol van deze jodin zo groot te maken? In hoeverre speelt Rebecca's vrouw-zijn mee in haar rol? In hoeverre past de manier waarop Scott zijn joodse personages beschrijft in zijn tijd? In dit werkstuk wil ik zoeken naar antwoorden op deze vragen. De hoofdvraag is daarbij: *Wie is Rebecca, welke functies vervult zij en in hoeverre past Sir Walter Scotts beschrijving van Rebecca in zijn tijd?*

Allereerst zal ik een kort overzicht geven van de geschiedenis van joden in Engeland en (West-) Europa. Daarbij zal ik een aantal tendensen uit deze geschiedenis bespreken, in het bijzonder die waarvan ik verwacht dat deze relevant zullen zijn voor de analyse van *Ivanhoe*. Hierbij zullen vanwege de grootte van dit werkstuk ongetwijfeld (en helaas) veel belangrijke momenten uit de geschiedenis tussen de joden en Europa onbesproken blijven. Ik zal ook kort ingaan op wat bekend is over Scotts relatie tot en mening over joden.

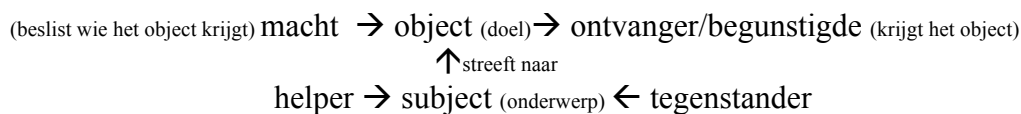
Na een korte introductie van het personage Rebecca zal ik haar rol in *Ivanhoe* bespreken. Welke functies vervult zij ten opzichte andere personages? Ik heb ervoor gekozen te kijken hoe zij zich verhoudt tot haar vader Isaac, de Saksische Rowena, Ivanhoe en haar 'aanbidder' Bois-Guilbert. Isaac is mijns inziens belangrijk, omdat hij haar vader is en omdat hij net als zij behoort tot het joodse volk. Hierdoor delen zij in hun nood, maar ook in hun geschiedenis en geloof. Rowena is net als Rebecca een knappe jonge vrouw die te maken krijgt met een aanbidder die haar goedschiks of kwaadschiks tot zijn geliefde wil maken. Zij delen daardoor in een soortgelijk lot, maar lijken hier heel anders mee om te gaan. Ook de held van het verhaal, Ivanhoe, is belangrijk, omdat hij zonder Rebecca's hulp vrijwel geen verhaal zou hebben³, maar ook omdat Rebecca's verhaal er zonder zijn hulp heel anders uit zou zien. In de gesprekken tussen Ivanhoe en Rebecca komt niet alleen wederzijdse bewondering en onuitgesproken liefde naar voren, maar ook veel onbegrip. Hun relatie is dus veelzijdig, maar hoe verhouden zij zich precies tot elkaar? Ten slotte is er Bois-Guilbert, de Normandische tempelier en onverslaanbare ridder. Hij aanbidt Rebecca en probeert haar over te halen om zijn *par amour* te worden. Deze poging, op het eerste gezicht niet heel uitzonderlijk omdat in *Ivanhoe* meer mannen op deze manier met vrouwen omgaan, heeft echter vergaande consequenties. De problematiek die ontstaat, lijkt dieper te gaan dan de oppervlakkige discussie over liefde die wel of niet beantwoord wordt. Hoe verhoudt Rebecca zich tot

---

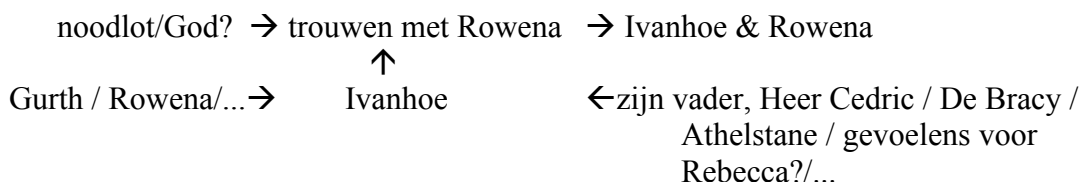
³ Vrij vroeg in het verhaal raakt Ivanhoe namelijk gewond. Zonder Rebecca's hulp had hij dit waarschijnlijk niet overleefd, waardoor 'zijn verhaal' al snel en vrij abrupt afgelopen zou zijn.

deze Normandiër? Wat zijn de beweegredenen van deze twee mensen voor hun handelingen? Wat verwijt Rebecca deze man precies en waarom doet zij dat?

Om een zo duidelijk mogelijk beeld te krijgen van Rebecca en haar functies in het verhaal, is het handig om te kijken of en in hoeverre een bepaalde theorie (over rollen of functies van personages in verhalen) op haar van toepassing zou zijn. Een voorbeeld hiervan is Greimas' schema, waarin hij zes verschillende functies van personages onderscheidt⁴:

Deze functies kunnen zowel door mensen als door objecten of abstracte concepten vervuld worden. Bovendien kan één personage (of voorwerp/concept) meerdere functies tegelijk vervullen en bijvoorbeeld zowel zender als ontvanger zijn. De functies kunnen ook door meerdere personen vervuld worden. Dit schema zou voor Ivanhoe als volgt ingevuld kunnen worden:

Dit schema kan voor veel personages ingevuld worden; van koning Richard die weer op de troon wil zitten tot Heer Cedric die de Saksische troon wil 'verstevigen' door Rowena te laten trouwen met Athelstane.

Na de analyse van Rebecca's functie ten opzichte van reeds genoemde personen hoop ik meer zicht te krijgen op haar functies in het verhaal. Het is dan de vraag, in hoeverre deze bevindingen te verbinden zijn aan de manier waarop men in Scotts tijd in Engeland met joden omging. In hoeverre past de manier waarop Scott Rebecca heeft beschreven in de context van zijn tijd?

⁴ Een deel van deze vertalingen van begrippen heb ik overgenomen uit *Het Leven van Teksten* van Brillenburg Wurth en Rigney (Brillenburg Wurth and Rigney 172, 173). Rimmon-Kenan noemt Greimas' zes functies respectievelijk *sender*, *object*, *receiver*, *helper*, *subject* en *opponent*. Dit heeft zij echter vertaald uit het Frans; de originele termen zijn dan ook *destinateur*, *objet*, *destinataire*, *adjuvant*, *sujet* en *opposant*. (Culler 272)

Een kort overzicht van de geschiedenis van de joden in Engeland

Om een goed beeld te geven van de positie van joden in Scotts tijd (rond 1800-1840) is het noodzakelijk eerst kort te kijken naar de geschiedenis van de joden in Engeland. De eerste joden kwamen in de vroege middeleeuwen naar Engeland. Volgens sommige bronnen was dit al rond de zevende eeuw n.C., maar zeker is dat in de elfde eeuw n.C. een groep joden met de Normandiërs mee kwam (Michelson 19, 20). Tussen 800 en 1200 waren de omstandigheden voor de joden in Europa vrij goed. Veel koningen beschermden de joden, omdat zij op verschillende manieren diensten verleenden: dit varieerde van commerciële en geldelijke diensten tot medische hulpverlening. Verder werd er vrij weinig aandacht geschonken aan de joodse bevolking (Cantor 28). In de latere middeleeuwen werden de joden in Europa meer lastiggevallen. Allereerst werden vanaf de elfde, twaalfde eeuw steeds meer passiespelen gehouden, waarin de joden uitermate negatief werden afgeschilderd, namelijk als de moordenaars van Christus. Daarnaast waren de joden als minderheid vrij kwetsbaar voor de uitingen van frustraties van het volk (Cantor 28, 29). In Engeland was de terreur tegen de joden onder andere zichtbaar in massamoorden, zoals onder koning Richard en diens broer John meerdere keren voorkwamen. Waar Richard niet bij machte was deze slachtingen te voorkomen, de moordenaars niet veroordeelde en onder andere de kruistochten belangrijker vond, was John zelf ook niet vies van het bedreigen en misbruiken van de vaak rijke joden (Calish 36) (Bos 247). In 1290 kwam het zelfs zover dat de joden verbannen werden uit Engeland (en sommige andere delen van Europa), waarbij zij veelal vluchtten naar het vriendelijkere Polen (Cantor 29). Deze verbanning zou meer dan drie eeuwen duren, namelijk van 1290 tot 1655. Tijdens deze afwezigheid van joden werd wel een aantal grote werken met joodse personages geschreven, waaronder Chaucers *Canterbury Tales* en Shakespeares *Merchant of Venice* (Calish 20). Shakespeare, die in zijn toneelstuk het archetypische beeld van 'de jood' als woekeraar schetste, heeft dus naar alle waarschijnlijkheid nooit in het echt een jood ontmoet (Calish 67, 75) (Fisch 12). Deze grote werken hebben veel invloed gehad op het beeld van joden dat men in de eeuwen daarna heeft gehad.

Na 1655 mochten de joden weer naar Engeland terugkeren. In die tijd werd de kerk steeds positiever over het joodse volk. Vanaf de eerste kennismaking met het christendom hadden mensen een onderscheid gemaakt tussen de joden van het Oude en het Nieuwe Testament. De eerste groep was het uitverkoren volk van God, een volk met grote helden en koningen. Deze joden werden gezien als de voorlopers van de latere christenen. De joden van het Nieuwe Testament waren echter de joden die zowel verantwoordelijk werden geacht voor Jezus' kruisiging als hadden geweigerd het ware geloof, namelijk in Christus als de Messias, te aanvaarden. In de zeventiende eeuw probeerde de kerk deze kloof enigszins te overbruggen (Fisch 39, 40). Het kwam er echter wederom op neer dat de joden, hoewel uitverkoren door God, toch Jezus als redder zouden moeten aanvaarden om ook echt gered te kunnen worden: "The reproach to Israel [was] no longer uttered in the form of a curse but as a sad regret at missed opportunities." (Fisch 41). Bekering tot het christendom werd dus een belangrijke voorwaarde om geaccepteerd te worden (Bein 210). Tegelijkertijd werd steeds meer gedacht en gepubliceerd over Jezus' wederkomst en de rollen die Engeland en de joden in de eindtijd zouden spelen. Naast de soepelere houding van de kerk tegenover joden, was ook maatschappelijk gezien langzaam maar zeker een ontwikkeling naar betere behandeling

van joden zichtbaar (Calish 94-98). Aan de ene kant was er steeds meer interesse voor de teruggekeerde joden, aan de andere kant was er een algemene aandacht voor rechten van mensen en burgers, dus ook van joden. De achttiende eeuw werd echter politiek gezien nog gekenmerkt door pogingen tot wetsveranderingen (onder andere de Naturalization Act in 1753) die niet aangenomen worden (Bos 253) (Calish 94-98).

Aan het einde van de achttiende eeuw werden, mede dankzij de Amerikaanse en Franse Revoluties, waarden als gelijkheid en broederschap belangrijker, (Calish 94, 98) waardoor ook de houding ten opzichte van joden verbeterde. Kort na de Revolutie veroverde Napoleon grote delen van Europa (Wein 70, 71). Hij zorgde voor veel sociale en maatschappelijke veranderingen, waarvan sommige erg gunstig waren voor de joden: “Wherever his sword advanced, Jews were given civil rights, ghetto walls were literally torn down, and Jews were given positions of some importance in his administrations.” (Wein 69). Deze veranderingen waren ook te merken in Engeland (waar Napoleon niet heerste). Door alle grote veranderingen ten tijde van de Revoluties en Napoleons heerschappij werd ook de “Millenarian thought”, het denken over de eindtijd, weer aangewakkerd (Ragussis 182). In veel theorieën speelde het joodse volk, vaak in combinatie met hun bekering, een belangrijke rol, wat resulteerde in een strijd tussen christelijk Engeland en ‘atheïstisch’ Frankrijk wie de joden mocht terugleiden naar hun beloofde land (Vreté 42) (Ragussis 182). De redenen om het joodse volk te helpen waren echter in veel gevallen egoïstisch en niet in het belang van de joden: “whoever helped God’s purpose to bring about the restoration and the millenium was helping himself”. (Vreté 42).

In deze hectische tijd leefde Sir Walter Scott, een Engelse romantische dichter en schrijver. In de romantische beweging waren twee tegenstrijdige veranderingen ten opzichte van joden ontstaan: aan de ene kant hielden de romantici vast aan veel laat-achttiende eeuwse ideeën over bijvoorbeeld tolerantie, broederschap, gelijkheid en verdraagzaamheid. Aan de andere kant was tijdens de Verlichting een aversie tegen alles wat met (de God van) het Oude Testament te maken had ontstaan, omdat daarin wetmatigheid, regels en een allesbepalende en zich wrekende God centraal staan, wat botste met de Verlichtingsidealen van schoonheid, vooruitgang, vrije ontwikkeling en toename van kennis (Fisch 53-55). Voor het eerst in de geschiedenis werden de oud-testamentische joden als negatief gezien, terwijl de nieuwtestamentische, verguisde jood door sommige romantici als positief werd gezien: “the poets tended to identify themselves with the awesome and tragic figure of [the wandering] Jew.” (Fisch 55).

Scott en de joden

Het is moeilijk te zeggen hoe Scott zelf precies dacht over joden. Aan de ene kant heeft hij in de figuur van Rebecca een van de meest positieve beschrijvingen van een jodin ooit gegeven, maar aan de andere kant is hij in andere werken helemaal niet zo positief over joden (Fisch 62). Waarschijnlijk heeft Scott in zijn leven niet heel veel te maken gehad met joodse mensen, maar hij heeft hen wel af en toe ontmoet, wat de ene keer positiever uitpakte dan de andere keer.⁵ Scott schreef ooit in een brief:

⁵ Voor hij *Ivanhoe* schreef had hij in Duitsland gezien in welke omstandigheden de joden moesten leven: “their situation had naturally made a strong impression” (Calish 124). Volgens sommige bronnen had Scott echter ook ooit flinke ruzie gehad met een joodse man die hem geld had geleend. Op andere momenten was hij weer onder de indruk van de goede eigenschappen van joodse vrouwen, waar hij zelfs lichtelijk mee

“Jews will always be to me Jews. One does not naturally and easily combine with their habits and pursuits any great liberality of principle, although certainly it may, and I believe does, exist in many individual instances. They are money-makers and money-brokers, and it is a trade which narrows the mind.” (Bos 253)

De bedenker van Rebecca's personage is in deze brief dus niet geheel positief over joden. Omdat er verder vrij weinig bekend is over Scotts relatie met joodse mensen is het moeilijk hier echt conclusies aan te verbinden, maar het lijkt erop dat ook Scott niet helemaal kon loskomen van de heersende vooroordelen en ideeën van zijn tijd.

Door de vele veranderingen in Scotts tijd was meer ruimte voor nieuwe ideeën ontstaan. De vooroordelen over joden waren minder invloedrijk, waardoor het überhaupt mogelijk werd om in literatuur een positiever beeld van joden te schetsen: “[h]ad *Ivanhoe* appeared during, or indeed, even many years after the period it depicts, the English public would probably have regarded its sympathy with disapproval and perhaps with serious displeasure.” (Bos 253). Daarnaast leefde Scott in een periode die zich als het ware tussen twee verschillende periodes van antisemitisme bevond: rond 1800 was het *religieuze* antisemitisme (met onder andere het beeld van de jood als Christusmoordenaar en Judasachtige woekeraar) bijna verdwenen en pas na die tijd kwam het *raciale* antisemitisme op –dit overigens meer in Duitsland en andere Oost-Europese landen dan in Engeland, mede vanwege het feit dat de joden in Engeland maar een klein deel van de bevolking vormden, terwijl in Oost-Europa “the number of Jews was too great to be absorbed without damage to [national characters]” (Katz 234). Scott leefde dus zowel in een land waar de joodse bevolking relatief klein was en in een tijd ‘tussen’ de hevigere antisemitische periodes. Hoewel Scott de eerste was die een joods personage in de (positieve) hoofdrol van een roman verwerkte, hadden dichters en toneelschrijvers voor hem de joden ook al positief beschreven.⁶ Er was dus voor Scott *Ivanhoe* schreef al interesse in joden en ruimte om hen positief weer te geven.

---

leek te flirten. Zo was hij zeer geboeid door Rebecca Gratz, de vrouw die volgens sommige bronnen de inspiratiebron was voor de Rebecca in *Ivanhoe* (Bos 254-258). Het lijkt erop dat Scott door deze verschillende ervaringen een dubbelzinnige mening had. Het is hierbij wel opvallend dat Scott vaker onder de indruk was van joodse vrouwen dan van joodse mannen.

⁶ Een belangrijk voorbeeld hiervan is Richard Cumberland, die het toneelstuk *The Jew* schreef. Volgens Fisch wilde Cumberland een nieuw soort jood presenteren: “a sort of Shylock in reverse, [...] expounded afresh according to the new doctrine of human perfectibility, and the new sentiment of universal tolerance associated with the era of the French Revolution.” (Fisch 47).

Wie is Rebecca?

Hoewel Scott in *Ivanhoe* het conflict tussen de Normandiërs en de onderdrukte Saksen in het Engeland van de dertiende eeuw heeft beschreven, is een groot deel van het verhaal gericht op de behandeling, of *mishandeling*, van de joden in die tijd. *Ivanhoe* zit vol met dappere ridders, echte schurken, sluwe knechten en mooie jonkvrouwen, maar, om het met de woorden van vertalers Damsma en Miedema te zeggen, “de ware heldin van het verhaal en de moreel meest hoogstaande van alle personages die erin voorkomen, is een jodin, te weten Isaäks dochter Rebekka” (Scott, *Ivanhoe* (vert.) 10). Rebecca laat niemand onberoerd; joden en christenen, vrienden en vijanden, mannen en vrouwen: iedereen vindt iets van Rebecca of krijgt bepaalde gevoelens voor haar. Voordat Rebecca in relatie tot andere mensen onderzocht wordt, is het goed stil te staan bij wat Rebecca zo bijzonder maakt.

Allereerst is er Rebecca’s uiterlijk. Ondanks haar belangrijke rol wordt Rebecca pas in het zevende hoofdstuk geïntroduceerd: veel andere personages zijn dan al genoemd, waaronder haar vader. Isaac wordt beschreven als een ‘typische jood’, met donkere ogen, een haviksneus en een lange baard, die zich gierig en schichtig gedraagt (Scott, *Ivanhoe* 59, 60). Opvallend is dat Rebecca ook typisch joodse (uiterlijke) kenmerken heeft; ook zij heeft een haviksneus, donkere ogen en donkere krullen. Echter, waar Isaacs uiterlijke kenmerken “would have been considered as handsome, had they not been the marks of a physiognomy peculiar to [the Jewish] race”, maken juist deze kenmerken zijn dochter aantrekkelijker dan de mooiste jonkvrouwen om haar heen⁷ (Scott, *Ivanhoe* 87). Het is haar schoonheid die valse getuigen doet aarzelen, die alle mensen in de rechtszaal doet verbazen en die de grootmeester laat treuren over “het feit dat een zo fraaie gedaante het vat is van verderf” (Scott, *Ivanhoe* (vert.) 430). Ondanks haar schoonheid is Rebecca uitermate kuis en allesbehalve een *femme fatale*. Buitenshuis is zij vrijwel altijd gesluierd; alleen in noodgevallen, of wanneer zij daartoe wordt verplicht, laat zij haar gezicht zien. Verder zal zij haar uiterlijk nooit gebruiken om iets (bij mannen) te bereiken.

Rebecca is niet alleen mooi, zij is ook slim. Haar intelligentie is niet alleen zichtbaar in haar kennis van medicijnen en vele talen, maar ook in de adviezen die zij mensen geeft, haar snelle inzicht in situaties en mensen, de juiste houdingen die zij op verschillende momenten aanneemt en de dingen die zij zegt. Uit alles blijkt dat Rebecca als geen ander in staat is om, uit wat zij meemaakt en meekrijgt, kennis tot zich te nemen, te ordenen en te vermeerderen “in the course of a progress beyond her years, her sex, and even the age in which she lived” (Scott, *Ivanhoe* 264). Door haar kennis, inzicht en observerende karakter is Rebecca zich altijd bewust geweest van de gevaren die dreigen voor haar volk. Hierdoor is zij, ondanks haar schoonheid en intelligentie, nooit hooghartig geworden: “These reflections had tamed and brought down to a pitch of sounder judgment a temper, which, under other circumstances, might have waxed haughty, supercilious, and obstinate.” (Scott, *Ivanhoe* 223). Kortom, zoals Rebecca’s joodse uiterlijk haar zo opvallend en bijzonder maakt, heeft haar joodse achtergrond

---

⁷ De verteller noemt opvallend veel joodse, of oosterse kenmerken om Rebecca’s schoonheid aan te duiden: oosterse kledij, donkere ogen, mooi gevormde wenkbrauwen, haviksneus, parelwitte tanden en gitzwarte lokken met krulletjes. Het enige niet specifiek oosterse kenmerk is haar blanke huid, wat vermoedelijk de rijkdom waarin zij is opgegroeid moet benadrukken; dit maakt haar ‘adelijker’ dan wanneer zij een donkere huid gehad zou hebben.

ervoor gezorgd dat zij een prijzenswaardig karakter heeft ontwikkeld. Dit karakter uit zich bovendien in meer dan adviezen en medische ingrepen: Rebecca is ook zorgzaam, gul, meelevend, zelfverzekerd en onzelfzuchtig.⁸

Naast haar bewonderenswaardige uiterlijk, intelligentie en karakter, valt Rebecca ook op door haar grote geloof. Hoewel Scott meerdere malen vermeldt dat Rebecca “de beloften van de Schrift aan het uitverkoren volk” onjuist zijn bijgebracht (Scott, *Ivanhoe* (vert.) 261), oftewel dat zij het verkeerde geloof aanhangt, is haar geloof in God oprechter en groter dan van alle andere mensen bij elkaar. Dit geldt voor haar joodse vader, die vaak meer in beslag wordt genomen door zijn geldzucht, de liefde voor zijn dochter en wanhoop over wat de christenen met hen zullen doen, dan dat hij zich richt op God. Dit geldt echter ook voor vrijwel alle christenen in *Ivanhoe*. Bij veel geestelijken spelen aardse belangen een grote rol; van aardse genot tot het behoud van de orde van de Tempeliers. De in naam christelijke tempeliers zijn zo mogelijk nog meer gericht op aardse roem en geneugten. *Ivanhoe* zit vol met het afkopen van zonden door middel van aflaten, bedriegende monniken, vermenging van het christendom en Saksisch bijgeloof, niet gemeente ‘wees gegroetjes’, valse getuigenissen en andere schijnheiligheden. Zelfs de dappere held Ivanhoe kent zijn momenten van wanhoop, terwijl Rebecca in die momenten haar heil zoekt bij God. Zij sterft liever met een zuiver geweten dan dat zij op een oneerbare manier gered wordt. Tegenover het vaak gebrekkige of zelfs schijnheilige geloof van de christenen staat dus het pure geloof van deze jodin. Rebecca’s geloof is tevens onlosmakelijk verbonden met haar afkomst en haar volk. Ondanks de vele momenten dat de overeenkomsten tussen het christendom en het jodendom worden benadrukt, zij geloven immers in dezelfde God, en ondanks de vele momenten waarop mensen Rebecca proberen te bekeren tot het Christendom, blijft zij vasthouden aan haar eigen geloof: “I believe as my fathers taught [...] and may God forgive my belief if erroneous!” (Scott, *Ivanhoe* 226). Ook hierin is Rebecca dus nederig; zij beweert nergens dat zij de waarheid in pacht heeft, maar zij vertrouwt volkomen op God.

Wat Rebecca nog boeiender maakt, is dat zij ondanks alle genoemde lovenswaardige eigenschappen toch menselijk blijft, ook al beweert Gurth: “this is no Jewess, but an angel from heaven!” (Scott, *Ivanhoe* 120). Aan de ene kant is Rebecca, zoals blijkt uit alle beschrijvingen, bijna te perfect om menselijk te zijn. Dit wordt versterkt door alle vergelijkingen met engelen, feeën, paradijselijke maagden en grote vrouwen uit de Bijbel. Aan de andere kant blijft Rebecca een vrouw van vlees en bloed: zij is dapper, maar kent toch angsten, zij is kuis, maar niet zonder gevoelens, zij is kritisch en eerlijk, maar veroordeelt mensen niet. Ondanks haar grote geloof moet ook zij strijden tegen gevoelens en juist in dit geloof vindt zij houvast, niet in haar eigen perfectie. Deze schijnbare ‘ongrijpbaarheid’ van Rebecca komt steeds terug in *Ivanhoe*: mensen bewonderen haar, maar kijken ook op haar neer omdat zij een jodin is. Zij maken graag gebruik van haar kennis en vermogen om te genezen, maar zij zijn ook bang voor occultisme en berechten Rebecca, omdat zij een heks zou zijn.

---

⁸ Zoals blijkt uit de manier waarop zij voor Ivanhoe, maar ook voor haar vader en andere mensen zorgt: het geldt dat zij aan Gurth en Ivanhoe (terug)geeft; de manier waarop zij Bois-Guilbert te woord staat en haar proces ondergaat en het feit dat zij liever zelf sterft dan dat Ivanhoe zou sterven in de strijd om haar te redden.

Rebecca en haar vader

Van alle personages in *Ivanhoe* is Isaac degene die het dichtst bij Rebecca staat. Hij is niet alleen haar vader, maar ook iemand die deelt in haar geloof en weet hoe het is om onderdrukt en vervolgd te worden. Familiebanden zijn erg belangrijk in het jodendom (Calish 63, 82, 125) en van alle gezinsleden zijn alleen Isaac en Rebecca over:

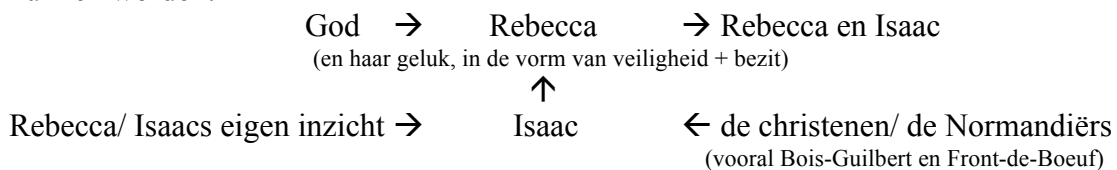
“[Rebecca] is the image of [Isaac’s] deceased Rachel, she is the last of six pledges of her love [...], his only living child.” (Scott, *Ivanhoe* 212). Isaac en Rebecca hebben in feite alleen nog elkaar (afgezien van hun volksgenoten) en uit alles blijkt dat zij een sterke band hebben met elkaar. Ondanks Isaacs zwakke kanten staat Rebecca hem altijd bij: zij is alles voor hem (Scott, *Ivanhoe* 116). Hun relatie is bovendien zeer evenwichtig, omdat Isaac veel respect voor haar toont, haar adviezen serieus neemt en haar nooit slecht zal behandelen omdat zij een vrouw is: “Her father himself, out of reverence for her talents, which involuntarily mingled itself with his unbounded affection, permitted the maiden a greater liberty than was usually indulged to those of her sex [...]” (Scott, *Ivanhoe* 264).

De relatie tussen vader en dochter roept onherroepelijk het beeld op van Shakespeares Shylock en Jessica (Calish 66-84. Ook *Merchant of Venice* gaat over een vader-dochter relatie, over een rijke, gierige vader die om zijn geld wordt misbruikt door Engelse aristocraten en om een jonge, knappe, intelligente en moederloze dochter die volwassen wordt en keuzes moet maken. Er zijn echter ook grote verschillen te ontdekken. Zo is Isaac wel net als Shylock een gierige, woekerende jood (met typisch joods uiterlijk), maar de liefde voor zijn dochter is nog altijd groter dan zijn liefde voor geld, wat bij Shylock te betwijfelen valt. Hij is bovendien een stuk minder heroïsch en bloeddorstig dan Shylock: Isaac jammert veel meer en is duidelijk te angstig om wraak te nemen op zijn belagers. De verschillen tussen Rebecca en Jessica zijn nog groter, want Rebecca is eerlijk en trouw aan haar vader, geloof en volk, waar Jessica egoïstisch is en zicht zonder gewetensbezwaar bekeert tot het christendom om weg te lopen met de vriend van haar vaders vijand, om zo van haar vader af te zijn (Shakespeare 200 (scene V)). Volgens Calish is door Shakespeares beschrijving van Shylock het archetype van de sluwe, gierige, bloeddorstige jood ontstaan; een beeld van joden dat waarschijnlijk bij Scotts lezers bekend was (Calish 124). Door in *Ivanhoe* ook een joodse vader en dochter te beschrijven, die in dit geval wel liefdevol met elkaar en hun medemensen omgaan, lijkt Scott bewust de vooroordelen die zijn ontstaan door *Merchant of Venice* weg te hebben willen nemen.

Ondanks het feit dat Scott zowel Rebecca als Isaac positiever heeft beschreven dan Shakespeare zijn joodse personages beschreef, is ook een contrast tussen vader en dochter zichtbaar. Isaac blijft namelijk de typische gierige, laffe en wantrouwige jood, terwijl Rebecca bijna perfect is, zowel in uiterlijk en karakter als gedrag. In vader en dochter wordt “the dual image” zichtbaar; de idee (onder andere in de literatuur) dat ‘de jood’ een polair figuur is, die aan de ene kant gevreesd en gehaat wordt, maar aan de andere kant bewonderd en geprezen (Fisch 13). Deze haat-liefdeverhouding met ‘de jood’ hangt onder andere samen met het feit dat “the Jews were a deicide nation but [that] they were also a nation which is redeemed, and on whose redemption the fate of mankind hangs.” (Fisch 14, 15) Dit is ook zichtbaar in het onderscheid dat eeuwenlang werd gemaakt tussen oudtestamentische en nieuwtestamentische joden. Lange tijd werden de eerstgenoemden als goed en de laatstgenoemden als slecht gezien, maar tijdens de Verlichting was dit veranderd. Volgens Fisch is “the mere fact that the Jew has become

the hero of a realistic work of fiction [...] significant. [This] shows that [the] theological distinction [between good Old-Testamentical and bad New-Testamentical Jews, red.] has now no meaning for the romantic writer.”(Fisch 62). Echter, aangezien Isaac door zijn gelijkenis met Shylock toch verbonden is met het beeld van de nieuwtestamentische, woekerende jood en Rebecca zelf haar verbondenheid met haar voorouders uit het Oude Testament benadrukt⁹ (Scott, *Ivanhoe* 386), is het de vraag of het onderscheid helemaal niets meer betekende voor Scott. Het lijkt er eerder op dat hij de twee ‘soorten jood’ heeft willen verenigen en de vooroordelen over de twee heeft willen wegnemen. In Isaac laat Scott zien dat de nieuwtestamentische jood dan wel een woekeraar mag zijn, gewelddadig of onbetrouwbaar is hij zeker niet –en daarmee ook niet de moordenaar van Christus. In Rebecca laat hij zien dat het Oude Testament niet alleen over wetten, geweld en een wrede God gaat, maar ook over glorieuze tijden, eer, wijsheid, liefde en een verbond tussen God en zijn volk. Bovendien zijn vader en dochter met elkaar verbonden in bloed en afkomst: dit geldt ook voor het joodse volk in Engeland dat uiteindelijk niet los te zien is van het glorieuze joodse volk uit het Oude Testament. Scott bekritiseert overigens niet alleen de middeleeuwse en Verlichtingsvooroordelen, maar sluit zich ook aan bij het romantisch ideaal van de rondtrekkende jood: Isaac en Rebecca kunnen in Engeland geen rust en veilige woonplaats vinden. Kortom, door Rebecca en Isaac naast elkaar te zetten, lijkt Scott veel heersende vooroordelen te willen ontkrachten, maar ook kritiek te uiten op de gastvrijheid van middeleeuws Engeland. Rebecca lijkt bovendien een balans te brengen in de slechte of minderwaardige kanten van haar vader en zij lijkt daarmee het archetype van ‘de jood’ van na Jezus’ dood te ontkrachten.

Dit doet Rebecca op nog veel meer manieren, bijvoorbeeld door gul te zijn waar hij gierig is, door dapper te zijn waar hij wanhoopt, door adviezen te geven waar hij het niet meer weet en door zijn geweten aan te spreken wanneer zijn ‘verschillende naturen’ in strijd zijn met elkaar. Hierin wordt een van de rollen van Rebecca ten opzichte van Isaac zichtbaar; zij is duidelijk zijn *helper*. Zij geeft hem advies en hij luistert altijd naar haar wijze woorden, dus in feite stuurt zij een groot deel van zijn handelingen: “[Isaac] was [...] frequently guided by her opinion, even in preference to his own” (Scott, *Ivanhoe* 264). Zo overtuigt Rebecca haar vader ervan de gewonde Ivanhoe mee te nemen en te verzorgen, maar ook om (min of meer) de kant van koning Richard in plaats van diens broer prins John te kiezen. Daarnaast is Rebecca zijn *object*, want ook al is geld erg belangrijk voor Isaac, zijn dochter is uiteindelijk alles voor hem. Haar gezondheid, geluk en veiligheid zijn uiteindelijk zijn doel. Greimas’ schema zou dan als volgt ingevuld kunnen worden:

Kortom, Rebecca is niet alleen Isaacs *helper* en *object*, zij is ook nodig als

⁹ Rebecca wordt bovendien vaak vergeleken met oudtestamentische vrouwen: “yonder Jewess must be the very model of that perfection whose charms drove frantic the wisest king that ever lived [...], she is the very Bride of the Canticles!” (Scott, *Ivanhoe* 87). Ook indirect wordt deze verbinding gelegd, als blijkt dat Rebecca door haar volksgenoten wordt beschouwd als “one of those gifted women mentioned in sacred history.”(Scott, *Ivanhoe* 264).

‘tegenbeeld’ of ‘tegenhanger’ van haar vader, om balans te brengen in zowel de (eeuwenoude) vooroordelen over joden als in zijn wispelturige karakter. Scott lijkt in zijn kritiek op heersende vooroordelen ook te benadrukken dat geschiedenis en verhalen over mensen, dus over individuen gaan. (Shylock en Isaac zijn wel allebei joden, maar zij hebben elk hun eigen karakter en hun eigen verhaal.) Ieder mens moet zelf verantwoordelijkheid dragen voor zijn eigen daden en het is onzinnig om mensen te beoordelen op wat hun voorouders meer dan duizend jaar geleden hebben gedaan: opvallend vaak wordt het gedrag van de middeleeuwse ‘Engelsen’ afgeschilderd als barbaars en onwetend. Waarom zouden joden wel gestraft moeten worden voor hun voorouders’ daden en worden de daden van ‘de vroege Engelsen’ zo snel mogelijk vergeten? Het lijkt bij Scott te gaan om het heden, om eigen daden en het zelf nemen van verantwoordelijkheid, wat overigens aansluit bij een van de verwijten die Rebecca Bois-Guilbert maakt: “Thus [...] do men throw on fate the issue of their own wild passions.”(Scott, *Ivanhoe* 387).

Rebecca en Rowena

Hoewel Rebecca en Rowena elkaar maar een paar keer ontmoeten en dus weinig echt contact met elkaar hebben, is het toch belangrijk ook naar hun relatie en functies ten opzichte van elkaar te kijken. Dit is allereerst belangrijk omdat de twee knappe jonge vrouwen steeds met elkaar vergeleken worden, zowel direct als indirect. Door deze vergelijkingen en door de verschillen tussen de vrouwen die hierdoor zichtbaar worden, lijken zij elkaar te spiegelen. Een voorbeeld hiervan is het feit dat in *Ivanhoe* twee hoofdstukken achter elkaar gewijd zijn aan respectievelijk De Bracy's poging om Rowena te verleiden en Bois-Guilberts poging om hetzelfde bij Rebecca te bereiken. Beide vrouwen weten hun verleiders tot wanhoop te drijven, maar zij doen dit op verschillende manieren. Waar Rebecca zich moedig verweert uit ervaring, trots en geloof, verweert Rowena zich moedig omdat "she had not considered the danger as serious and imminent" (Scott, *Ivanhoe* 218). Zodra zij de ernst van de situatie inziet begint zij hartstochtelijk te huilen, overigens met als resultaat dat De Bracy niet meer weet wat hij moet doen en zijn pogingen staakt. In *Ivanhoe* lijkt gesuggereerd te worden dat beide vrouwen veel overeenkomsten hebben, bijvoorbeeld in hun schoonheid, maar dat Rebecca zich door haar opvoeding, intelligentie, joodse achtergrond en de daarbij behorende levenservaring heeft ontwikkeld tot een minder kwetsbare, verweende en naïeve vrouw dan Rowena.¹⁰ In dit spiegelen wordt ook geschetst hoe beide vrouwen zich hadden kunnen ontwikkelen in andere situaties. Scott lijkt hierin het individu, individuele omstandigheden, keuzes en verantwoordelijkheden te benadrukken. Rowena en Rebecca zijn allebei knap, niet dom, moederloos opgevoed door een man, zeer gelovig en bedreigd door eenzelfde lot, namelijk gedwongen de geliefde te worden van een Normandiër. Ondanks al deze overeenkomsten zijn de vrouwen toch totaal verschillend.

Deze verschillen komen ook terug in de twee belangrijkste momenten dat de vrouwen elkaar ontmoeten en elkaar spreken. Deze gesprekken zijn een tweede reden om de vrouwen met elkaar te vergelijken. In het eerste gesprek (Scott, *Ivanhoe* 19, 44) vraagt Rebecca Rowena om hulp, niet voor zichzelf, maar voor de gewonde Ivanhoe die onherkenbaar met hen mee reist. In dit gesprek stelt Rebecca zich dus bescheiden en vrij onderdanig op, zij het met *trotse* bescheidenheid. (Scott, *Ivanhoe* 183-186) In het tweede gesprek¹¹ lijkt het eerste zich te herhalen: wederom vraagt Rebecca Rowena om een gunst en is haar houding opvallend bescheiden. Er gebeurt echter meer: na het betuigen van dank en een woord van afscheid, volgt een discussie over het feit dat Rebecca en haar vader Engeland zullen verlaten en geeft Rebecca waardevolle sieraden aan Rowena. Michael Ragussis interpreteert in zijn artikel *Writing Nationalist History: England, the Conversion of the Jews, and Ivanhoe* dit gesprek als volgt:

Having successfully acquitted herself at the trial at Templestowe, [Rebecca] arrives at the bride's chamber to pursue her own subtle and barely masked trial of Rowena and Christian England. The two ostensible

¹⁰ Rowena's "disposition was naturally [...] mild, timid, and gentle; but it had been tempered, and, as it were, hardened, by the circumstances of her education. [...] Her haughtiness and habit of domination was, therefore, a fictitious character, induced over that which was natural to her" (Scott, *Ivanhoe* 218) Van Rebecca wordt juist gezegd dat, onder andere, haar karakter en bewustzijn van het lot van haar volk "had tamed and brought down to a pitch of sounder judgment a temper, which, under other circumstances, might have waxed haughty, supercilious, and obstinate." (Scott, *Ivanhoe* 223)

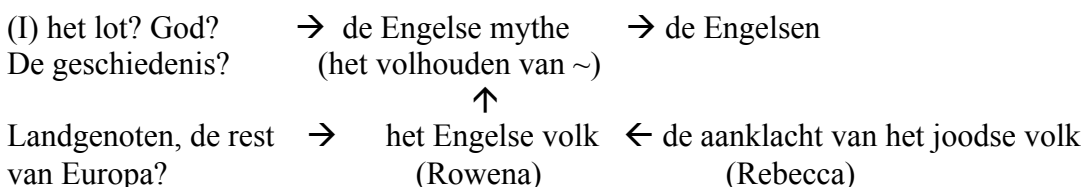
¹¹ (Scott, *Ivanhoe* 44) Dit gesprek vindt twee dagen na het huwelijk tussen Rowena en Ivanhoe plaats. Rebecca richt zich niet direct tot Ivanhoe om hem te danken, maar doet dit via zijn vrouw en wederhelft.

purposes for Rebecca's visit-to have her farewell communicated to Ivanhoe and to 'pay the debt of gratitude' [446] she owes him- become vehicles for her critique of the English nation. (Ragussis 202)

Het huwelijk tussen de Saksische Rowena en 'pro-Normandische' Ivanhoe is volgens Ragussis te zien als een eerste stap richting het overbruggen van de kloof tussen Saksen en Normandiërs. Uit die 'overbrugging' zal later 'de Engelse bevolking' voortkomen. Volgens Ragussis kunnen Rebecca's beschrijving van het voor joden ongestuurd Engeland, haar retorische vragen over vooroordelen over haar volk en haar opmerkingen over Rowena's "aardse trekken", daarom gezien worden als een aanklacht van het joodse volk tegen Engeland: "[Rebecca] is the blot on the conscience of England insofar that she represents the religious and racial question that England cannot solve." (Ragussis 202-204). Dit is een probleem dat in de hele geschiedenis terugkeert en ook in Scotts tijd speelde: ondanks het feit dat de joden in zijn tijd steeds meer rechten kregen en gelijkwaardiger werden behandeld, lukte het niet om hen echt te vermengen met de Engelse (en Europese) bevolking.¹² Rowena (als vertegenwoordigster van Engeland) lijkt ervan overtuigd dat Rebecca veilig kan leven in Engeland en dat de bekering van joden tot het christendom de oplossing is voor hun problemen, net als de Engelsen in Scotts tijd meenden dat de bekering van de joden een belangrijk onderdeel was van het heilsplan van God. Engeland zou de joden helpen weer een eigen land te krijgen, zij het op voorwaarde dat zij zich zouden bekeren tot het christendom (Fisch 40, 41)(Bein 210). Rebecca hekelt deze in Engeland heersende mythe van een "merry England –the hospitable, the generous, the free" (Scott, *Ivanhoe* 370), door duidelijk te maken dat het door de strijdlustige aard van de Engelsen, hun trotse en minzame karakter en hun vooroordelen, voor joden onmogelijk is om veilig in Engeland te kunnen leven. Er gaapt een kloof tussen de joden en Engelsen die niet overbrugd kan worden (Scott, *Ivanhoe* (vert.) 518), een kloof die ook in Scotts tijd niet overbrugd is.

Op het niveau van Ragussis' allegorische interpretatie is Rebecca dus de *tegenstander* van Rowena, namelijk in de aanklacht tegen en ondermijning van 'de Engelse mythe'. Het middeleeuwse Engeland, zo vol van beloften en geloften, vol van verheerlijking van roem, eer en macht, blijkt als het er op aankomt de joden geen barmhartigheid te willen tonen, wat eeuwen later zichtbaar zal zijn in de 'hulp' van Engeland om de joden Palestina terug te geven, die puur gebaseerd is op eigenbelang.

De derde reden om de relatie tussen de twee vrouwen te onderzoeken is het constante *risico* van concurrentie, oftewel van *tegenstand*. Ivanhoe, vol van liefde voor

¹² Hier zijn veel redenen voor te vinden, die ik vanwege de beperkte omvang van het werkstuk niet kan bespreken. Vaak ging het om onoverbrugbare contrasten tussen de joodse bevolking en de Engelsen/Europeanen, zoals de nadruk op traditie bij de joden tegenover het loslaten van traditie (o.a. de christelijke traditie) bij de Europeanen. Ook de opkomst van het nationalisme veroorzaakte problemen, aangezien het joodse volk al eeuwenlang zonder land en totaal verdeeld leefde en daardoor niet kon delen in bijvoorbeeld de interesse van landen in hun eigen geschiedenis. (Bein 179-181)

Rowena, blijkt namelijk ook bepaalde gevoelens voor Rebecca te hebben. Ook Rebecca heeft zulke gevoelens voor hem, maar zij spreken dit niet uit en beslissen allebei om deze gevoelens te onderdrukken, omdat “Ivanhoe was too good a Catholic to retain [such] feelings towards a Jewess, [which] Rebecca had foreseen” (Scott, *Ivanhoe* 267). Rowena weet niets van deze gevoelens en Ivanhoe en Rebecca houden een (vriendschappelijke) afstand tot elkaar, maar uit sommige opmerkingen van de verteller blijkt toch dat de gevoelens voor elkaar nooit helemaal verdwijnen: “it would be enquiring too curiously to ask, whether the recollection of Rebecca’s beauty and magnanimity did not recur to [Ivanhoe’s] mind more frequently than [Rowena] might altogether have approved” (Scott, *Ivanhoe* 449) en Rebecca’s tranen bij haar afscheid van Ivanhoe zeggen genoeg. Op een bepaalde manier is Rebecca dus, op het niveau van de plot, een *mogelijke* tegenstander van Rowena (die een huwelijk met Ivanhoe als ‘doel’ heeft), maar door haar eigen en Ivanhoes nobele keuzes om hun gevoelens te onderdrukken, wordt zij dit niet echt.

(II) het lot? God? → trouwen met Ivanhoe → Ivanhoe en Rowena

		↑	
Ivanhoe	→	Rowena	← De Bracy /
/Rebecca’s onderdrukken			~~gevoelens van Ivanhoe en~~
van haar gevoelens voor Ivanhoe			~~Rebecca voor elkaar~~
			(/Cedric en Athelstane)

Rebecca en Bois-Guilbert

Van alle personages in *Ivanhoe*, staat Bois-Guilbert het meest tegenover Rebecca. De gevoelens van de tempelier voor de jodin worden steeds sterker: wat begint met een goedkeuring van haar uiterlijk eindigt in een mengeling van bewondering, verlangen en bezetenheid. Vanaf het begin is het voor Rebecca duidelijk dat het nooit iets kan worden tussen hen, vanwege zijn beloftes als tempelier, vanwege het verschil in geloof en vanwege haar eer.¹³ Bois-Guilbert smeekt, chanteert en belooft haar gouden bergen, maar Rebecca geeft duidelijk aan liever te sterven dan in te gaan op zijn volgens haar oneerbare voorstel(len). Naast het feit dat Rebecca het ‘doel’ of ‘object’ is waar Bois-Guilbert naar streeft, is Rebecca dus ook de *tegenstander* die hem belet dit te bereiken, onder andere door te dreigen zichzelf van het leven te beroven.

Rebecca vervult ook op andere manieren de rol van ‘tegenstander’. Aan de ene kant spreekt zij Bois-Guilbert persoonlijk aan op zijn verantwoordelijkheid en de hypocriete wijze waarop hij omgaat met zijn beloftes als tempelier. Zij klaagt echter ook (zij het minder direct) de orde van tempeliers, het rooms-katholicisme en zelfs het christendom aan, onder andere op grond van hun onrechtvaardige behandeling van haar volk. Rebecca uit in haar discussies met Bois-Guilbert niet alleen kritiek op het christendom, zij klaagt ook Frankrijk aan, op dezelfde manier als zij via Rowena Engeland aanklaagt (Ragussis 183, 200, 201). In Bois-Guilberts pogingen Rebecca over te halen hem als geliefde te aanvaarden weerspiegelt hij namelijk het negentiende eeuwse Frankrijk dat (in strijd met Engeland) het joodse volk een nieuw Palestina belooft: “We will go to Palestine [...]. Thou shalt be a queen, Rebecca” (Scott, *Ivanhoe* 385). Rebecca slaat dit aanbod echter af: “I [hold not] so light of country or religious faith” (Scott, *Ivanhoe* 385), waarin de grootse plannen van een nieuw Palestina in ruil voor de bekering van de joden weerklinken. Net als Rowena verbonden wordt met Engeland, wordt Bois-Guilbert verbonden met Frankrijk: beide landen worden ervan beschuldigd over het lot van het joodse volk te willen beschikken, zich niet te bekommeren om wat goed is voor de joden zelf en slechts uit eigenbelang te handelen. Aan deze interpretatie van Ragussis kunnen zowel Rebecca’s rol als tegenstander van Engeland als haar rol als tegenstander van christenen verbonden worden.

In haar rol als aanklager en geweten van Bois-Guilbert vertegenwoordigt Rebecca niet alleen het joodse volk, maar ook ‘niet-aristocraten’ en vrouwen (Fisch 61) (Ragussis 193, 194). Rebecca behoort als jodin tot een van de laagst mogelijke klassen in de maatschappij. Dit blijkt onder andere uit het feit dat het minder erg zou zijn als Bois-Guilbert een verhouding zou beginnen met een dienstmaagd dan met de jodin (Scott, *Ivanhoe* 198), maar ook uit de volgorde waarin mensen en dieren soms opgesomd worden (Scott, *Ivanhoe* 233). Dan blijken Isaac en zijn dochter, hoe rijk, knap en intelligent ook, lager te worden geacht dan de lijfeigenen, in feite slaven, en zelfs de dieren. Dat Rebecca niet van adel is wordt meerdere keren benadrukt in *Ivanhoe*: Bois-Guilberts opmerking “would to Heaven that we had never met, or that thou hadst been noble in birth and Christian in faith!” (Scott, *Ivanhoe* 386) laat zien dat er niet alleen een kloof tussen Rebecca en hem is op het gebied van geloof, maar ook op het gebied van afkomst. Ook *Ivanhoe* verbindt het christelijk geloof met de adellijke klasse: “Thou art no Christian,

¹³ Bois-Guilbert heeft namelijk als tempelier de mogelijkheid tot trouwen afgezworen, van beide kanten zou een huwelijk tussen een christen en een jodin niet worden erkend en Bois-Guilbert geeft aan Rebecca alleen als *par amour*, oftewel minnares, te willen erkennen.

Rebecca; and to thee are unknown those high feelings which swell the bosom of a noble maiden” (Scott, *Ivanhoe* 283). De joden worden dus als het ware gereduceerd tot uitschot van de maatschappij, omdat zij zowel het verkeerde geloof aanhangen als niet van adel (kunnen) zijn. Hierdoor wordt dus ook aangenomen dat de joden niet in staat zijn tot edele gevoelens of edel gedrag, zoals blijkt uit Ivanhoes opmerking. Rebecca houdt de ‘edele christenen’ echter een spiegel voor, vooral in de discussie met Bois-Guilbert, enerzijds door hen te wijzen op hun tekortkomingen en onadellijke gedrag, anderzijds door zelf een beroep te doen op haar afkomst van grote mensen uit de geschiedenis van het joods volk:

“know, proud knight, we number names amongst us to which your boasted northern nobility is as the gourd compared with the cedar [...]. I envy not thy blood-won honours, I envy not thy barbarous descent from northern heathens, I envy thee not thy faith, which is ever in thy mouth, but never in thy heart nor in thy practice.”¹⁴ (Scott, *Ivanhoe* 386, 387)

De aanklacht van Rebecca als vrouw tegen mannen is vooral impliciet aanwezig. Ragussis verbindt de rol van vrouwen en hun onderdrukking door mannen met de idee dat in *Ivanhoe* wordt getracht verschillende minderheden op te nemen in de grote groepen, zoals de Saksen zich moeten aanpassen aan de Normandiërs. In deze vervaging van kleine groepen en het verlies van identiteit ziet Ragussis een vorm van genocide. De belangrijkste vrouwen in het verhaal, Rebecca, Rowena en Ulrica, hebben hier allemaal mee te maken, omdat zij alle drie door mannen ontvoerd en onderdrukt dreigen te worden (Ragussis 193, 194). Dit hangt samen met de kwetsbaarheid van vrouwen: “God heeft de vrouw zwak gemaakt en haar bescherming toevertrouwd aan de edelmoedigheid van de man” (Scott, *Ivanhoe* (vert.) 264)¹⁵. De mannen blijken echter niet altijd edelmoedig en de drie vrouwen niet zo zwak, wat blijkt uit het feit dat Ulrica zich wreekt op haar ontvoerder en Rowena en Rebecca hun belagers beletten hun doel te bereiken: alle drie behouden (of hervinden) uiteindelijk hun eigen identiteit (als Saksische of joodse vrouw).

Naast het vooroordeel dat vrouwen zwak zijn, heerst onder veel mannen in *Ivanhoe* het vooroordeel dat vrouwen verleiders, geheimzinnig en slecht zijn. Het lijkt alsof de mannen op geen van de vrouwen greep kunnen krijgen en hun toevlucht zoeken in het beschuldigen van diezelfde vrouwen. Zo is Bois-Guilbert tempelier geworden uit wraakgevoelens voor een vrouw die hem heeft afgewezen: “It was woman that taught me cruelty, and on woman therefore I have exercised it.” (Scott, *Ivanhoe* 229). Net als hij het noodlot noemt als oorzaak van de problemen waarmee Rebecca te maken krijgt, beschuldigt hij vrouwen van de problemen in zijn eigen leven: hij neemt in geen geval zelf verantwoordelijkheid, wat Rebecca hem verwijt. In Rebecca wordt een heel andere kant van vrouwen zichtbaar, een kant die Bois-Guilbert als het ware betovert en blijft

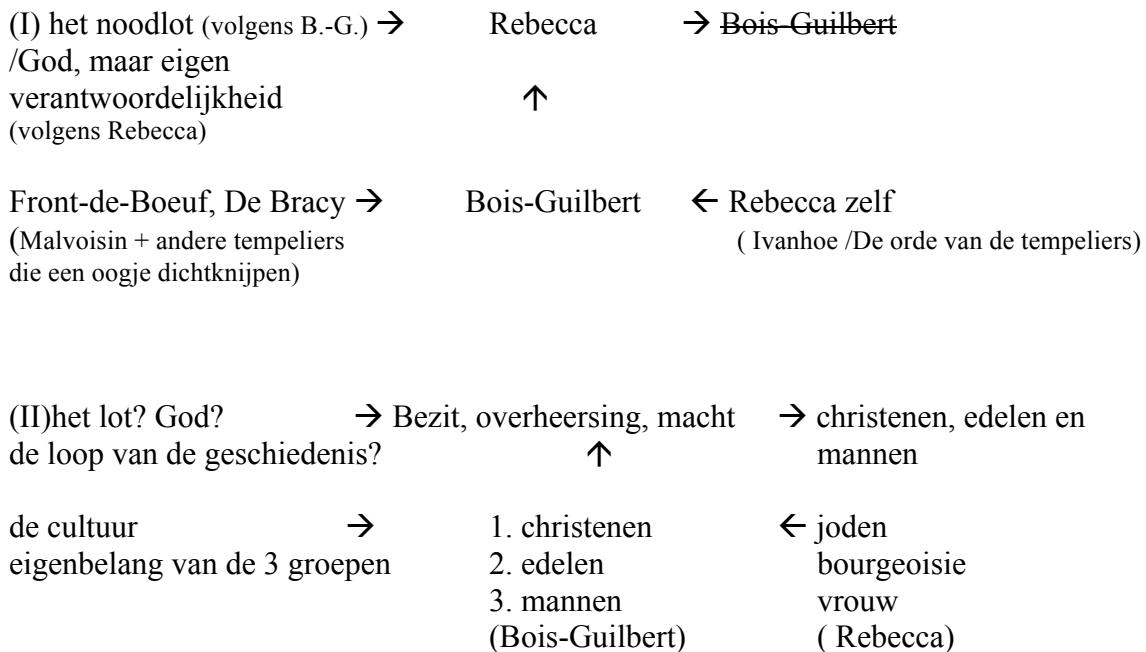
¹⁴ Volgens Harold Fisch is Rebecca’s aanklacht tegen de aristocratie “the inner meaning of the debate between Rebecca and Bois-Guilbert.” (Fisch 62). Hij geeft hier nog andere argumenten voor en plaatst Rebecca als vertegenwoordiger van ‘de middenklasse’ in de lijn van andere aanklagers, waaronder (wederom) Shylock. Omwille van de beperkte omvang van dit werkstuk zal ik hier echter niet dieper op ingaan.

¹⁵ Er wordt in *Ivanhoe* heel wat afgevochten en vermoord om vrouwen te bemachtigen of te verdedigen. Heel Ulrica’s (Saksische) familie is uitgemoord door de Normandische familie van Front-de-Boeuf, Bois-Guilbert verdedigt Rebecca met gevaar voor eigen leven, Athelstane ‘sterft’ in de waan dat hij Rowena heeft verdedigd en, waarschijnlijk het belangrijkste, Ivanhoe biedt zich aan als strijder voor Rebecca in het godsgericht.

verbazen. De tempelier weet niet wat hij met haar aan moet, wat zelfs zo ver gaat dat hij uitroept: “yonder girl hath wellnigh unmanned me!” (Scott, *Ivanhoe* 388). Rebecca wijst Bois-Guilbert niet alleen op zijn fouten, zij zorgt er ook voor dat hij die fouten zelf steeds meer gaat inzien, ook al houdt hij evengoed koppig vast aan zijn oude emoties als eerzucht. Uiteindelijk sterft Bois-Guilbert door “zijn eigen tegenstrijdige hartstochten” (Scott, *Ivanhoe* (vert.) 508)).

In het algemeen lijken de vrouwen niet (meer) te voldoen aan de verwachtingen van de mannen, omdat zij niet onderdanig en volgzaam zijn, maar weerstand bieden. Scott schreef *Ivanhoe* kort na de Franse Revolutie. Tijdens en na deze revolutie werd ook gevochten voor (en tegen) rechten van vrouwen. Hoewel daarvoor ook al gedacht werd over vrouwenrechten, werden in deze periode verschillende verdedigingen van vrouwenrechten gepubliceerd (Craciun 96-98). Waarschijnlijk stond Scotts tijd hierdoor open voor de beschrijving van de relatief zelfstandige vrouwen in *Ivanhoe*. Rebecca verweert zich niet alleen tegen Bois-Guilbert, zij heeft ook goed onderwijs gehad: zij kan lezen, schrijven, veel talen spreken en is geoefend in de geneeskunst. Waar men kort voor en tijdens Scotts leven voor streed, namelijk (onder andere): “that women should have equal right to education, intellectual development, physical exercise, legal and moral responsibility, political representation, and economic opportunities” (Craciun 98), heeft hij dus veel van deze voorwaarden al (zij het soms indirect) gerealiseerd in het personage Rebecca.

Net als bij het gesprek met Rowena zijn bij de gesprekken met Bois-Guilbert twee lagen te onderscheiden: een laag die duidelijk zichtbaar is in de plot (I), waarin Rebecca vooral tegenstander is door zowel Bois-Guilberts aanzoeken als hulp te weigeren; de tweede laag (II) is meer allegorisch, waarin Bois-Guilbert als christen, edele en man wordt aangeklaagd door Rebecca (als niet-edele jodin).

Rebecca en Ivanhoe

Een aantal vormen van commentaar op de rol van Rebecca ten opzichte van Ivanhoe is al gegeven. Bij de bespreking van Rowena kwam naar voren dat Rebecca en Ivanhoe bepaalde gevoelens voor elkaar hebben, maar dat zij die onderdrukken, waardoor deze gevoelens uiteindelijk geen (direct) gevaar meer vormen voor het huwelijk tussen Ivanhoe en Rowena. Bij de bespreking van Bois-Guilbert bleek ook Ivanhoe niet zonder vooroordelen over niet-christenen en niet-aristocraten. Tegelijkertijd kwam de afhankelijkheid van Rebecca als vrouw van een man die haar zou willen beschermen naar voren, waarbij Ivanhoe zich uiteindelijk aanbiedt als haar kampvechter. Deze voorbeelden geven al een vrij goed beeld van de dubbele relatie tussen Rebecca en Ivanhoe. Aan de ene kant zijn zij elkaars *helper*: Rebecca helpt Ivanhoe door zijn wonden te verzorgen, terwijl hij Rebecca helpt door voor haar te vechten in het godsgericht. Aan de andere kant is er ook veel wederzijds onbegrip, omdat Rebecca niets snapt van roem, eer en echt ridderschap en omdat Ivanhoe niet helemaal afstand kan doen van de algemene vooroordelen over joden en niet-aristocraten. In beide situaties, ook al wordt haar in het eerste geval verweten dat zij hem niet begrijpt, fungeert Rebecca als een soort geweten van Ivanhoe. Terwijl Ivanhoe vol is van “roem en eer” en van zuiver ridderschap, wijst Rebecca hem op de keerzijde hiervan, op alle slachtoffers, pijn, bloed en verdriet die onlosmakelijk met die roem verbonden zijn. Bovendien veroordeelt zij niet de moed en bereidheid te sterven voor een hoger doel, maar de motivatie van veel ridders, die “in ruil voor een leven als held [huiselijke liefde, liefdevolle genegenheid, vrede en geluk]” hebben opgegeven (Scott, *Ivanhoe* (vert.) 329). Rebecca’s verwijt dat vele ridders “anderen in de ellende [hebben] gestort” (Scott, *Ivanhoe* (vert.) 329) om voor eeuwig naam te maken, terwijl zij na hun dood toch al snel vergeten worden, lijkt opvallend veel op wat Scott bij monde van de verteller zegt als toelichting op het feit dat hij niet teveel zal uitwijden over de ridders van een kampgevecht: “De plaats die [de ridders] eens kende, kent hen niet meer [...]. Wat zou het de lezer dan baten hun namen te kennen, of de zo vergankelijke symbolen van hun krijgsroem?” (Scott, *Ivanhoe* (vert.) 113).¹⁶ Door deze gelijkenis tussen Rebecca en de (negentiende-eeuwse) verteller lijkt zij ook een *tegenstander* van Ivanhoe, omdat door hen een groot deel van het middeleeuwse ridderschap wordt bekritiseerd. Dit maakt Rebecca tegelijkertijd een veel personage ‘van alle tijden’, terwijl Ivanhoe veel meer verbonden is met de middeleeuwen.¹⁷

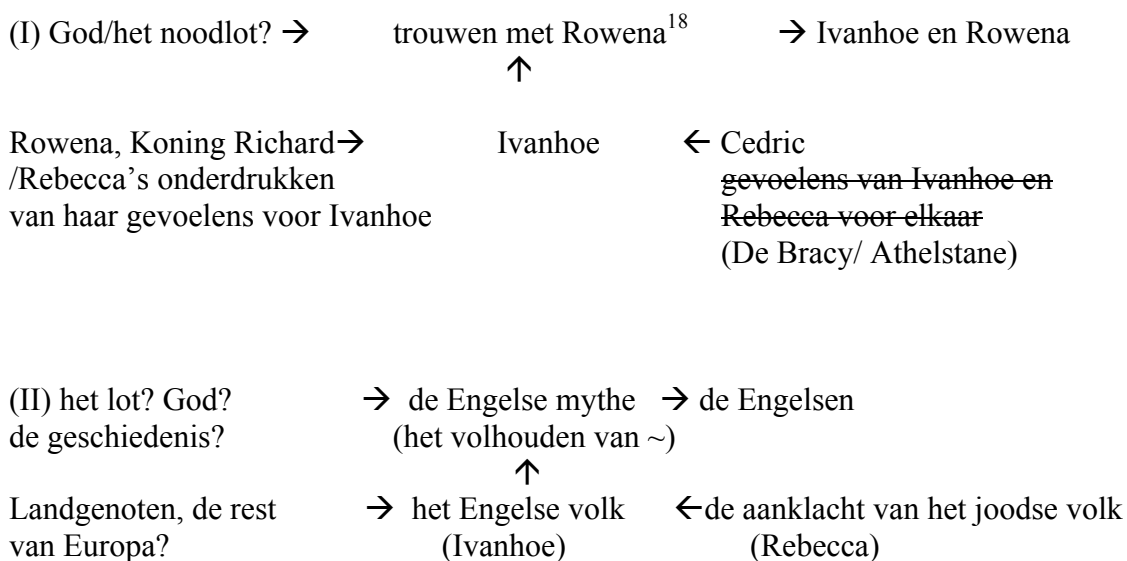
Naast zijn ideeën over het ridderschap zijn ook Ivanhoes vooroordelen over mensen een probleem voor Rebecca. Het mag duidelijk zijn dat ook de joden regels en gebruiken hebben ten opzichte van de christenen, die zij onder elkaar “de Nazareners” noemen: Rebecca weet bijvoorbeeld dat niet alleen de christenen, maar ook de joden een huwelijk tussen een jodin en een christen niet zouden goedkeuren. De vooroordelen van de Ivanhoe (als christen) zijn echter beduidend groter. Ivanhoe, “sharing in the universal prejudices of his age and religion” (Scott, *Ivanhoe* 268), meent bijvoorbeeld dat Rebecca door haar joods-zijn deel uitmaakt van “a degraded class”. Rebecca vraagt Ivanhoe dan

¹⁶ In *Ivanhoe* komen soortgelijke opmerkingen, waarin commentaar wordt gegeven op de onwetendheid van de middeleeuwers, veel voor.

¹⁷ Rebecca’s intelligentie werd al eerder beschreven als “beyond [...] the age in which she lived”, maar ook in andere dingen wordt Rebecca als het ware losgemaakt van haar tijd. Zo staat zij los van middeleeuwse idealen over ridderschap en vormen van bijgeloof, maar wordt zij in haar vrijwillige ballingschap ook verbonden met de latere geschiedenis van de joden in Engeland, waarin de joden bijna drie eeuwen lang uit Engeland verbannen zullen worden.

ook slechts om één gunst als beloning voor haar zorgen: “I will but pray of thee to believe henceforward that a Jew may do good service to a Christian without desiring other guerdon than the blessing of the Great Father who made both Jew and Gentile”(Scott, *Ivanhoe* 269) –een wens die in het laatste hoofdstuk weerklinkt in haar vraag aan Rowena (als wederhelft van Ivanhoe) of zij de algemene vooroordelen over joden, hun geldzucht en liefde wil afzweren.

Omdat Ivanhoe in zijn huwelijk één wordt met Rowena, gaat voor hem dezelfde theorie op wat betreft de allegorische interpretatie, namelijk dat Rebecca als vertegenwoordigster van het joodse volk Rowena en Ivanhoe, als vertegenwoordigers van het Engelse volk, aanklaagt (Ragussis 202, 203). Het moet wel gezegd dat Ivanhoe, ondanks zijn vooroordelen, in het hele boek barmhartigheid toont aan alle joden en niet-edelen die zijn hulp nodig hebben. In tegenstelling tot Bois-Guilbert heeft hij dus weinig (negatieve) woorden, maar veel (positieve) daden.

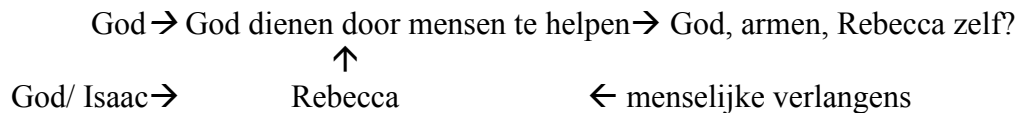

¹⁸ In principe is Ivanhoe ook nauw betrokken bij koning Richard. Hij steunt de koning in zijn strijd om weer op de troon te komen. Omdat dit vrij weinig te maken heeft met Rebecca laat ik dit deel van het boek onbesproken.

Rebecca

Uit de analyses van de rollen van Rebecca ten opzichte van haar vader, Rowena, Bois-Guilbert en Ivanhoe blijkt dat deze rollen veelzijdig zijn: zij is de ene keer helper of ontvanger, de andere keer tegenstander of object. In het onderdrukken van haar gevoelens voor Ivanhoe maakt Rebecca haar functie als tegenstander juist ‘ongedaan’.¹⁹ Rebecca’s functies zijn niet alleen veelzijdig, zij zijn ook aanwezig op verschillende niveaus. Aan de ene kant zijn haar functies te zien op het niveau van het plot, aan de andere kant zijn er ook veel aanwijzingen om haar functies allegorisch te interpreteren en te zien op het niveau van de grotere geschiedenis van het joodse volk ten opzichte van Engeland. In de aanklacht tegen Engeland zijn verschillende ‘aanklachten’ te onderscheiden: (I) tegen de negatieve aspecten van het christendom, vooral de rol van bekeringspogingen²⁰, (II) tegen de aristocratie, (III) tegen het machtsmisbruik van mannen. Door hen te confronteren met de werkelijkheid houdt Rebecca deze groep(en) een spiegel voor. Dit kenmerkt mijns inziens Rebecca’s rol als tegenstander: dit is nooit in de vorm van geweld, macht of manipulatie, maar altijd in de vorm van woorden, vragen, smeekbedes, dus als een soort geweten.

Dan blijft nog de vraag wat Rebecca’s eigen verhaal, haar eigen plot is. Zij staat los van de verhaallijn waarin koning Richard weer op de troon wil komen en zij maakt zich los van de verhaallijn waarin Ivanhoe en Rowena uitzien naar hun huwelijk, maar er lijkt weinig plaats voor een (goed) einde aan het verhaal van Rebecca en van de joden in Engeland. Rebecca’s verhaal eindigt met een vrijwillige verbanning naar een land waar de joden veiliger zijn, waarin al wordt vooruitgeblikt op de verbanning van de joden in 1290 (Ragussis 202). Zij doet helemaal afstand van haar bezit, het bezit dat onlosmakelijk verbonden is met de vooroordelen over de joden, en besluit voortaan God te dienen door mensen te helpen (Scott, *Ivanhoe* 448).

Het is opvallend dat pas in het laatste hoofdstuk van *Ivanhoe* duidelijk wordt wat nu precies Rebecca’s doel en verhaal is. Tot die tijd heeft zij vooral deel uitgemaakt van

¹⁹ Er zou zelfs beargumenteerd kunnen worden dat Rebecca, door Bois-Guilbert te vergeven, zichzelf losmaakt van haar functie als tegenstander. Omdat zij echter de belemmering blijft voor Bois-Guilbert om zijn ‘doel’ te bereiken, blijft zij toch zijn ‘tegenstander’.

²⁰ Ragussis benadrukt in zijn artikel de functie van deze bekeringspogingen. Hij ziet in de drie pogingen die worden ondernomen om Rebecca tot het christendom te bekeren de representatie van “three different responses to the question of Jewish identity in European history”, namelijk (I) de theorieën over het herstellen van Palestina als thuisland van de joden en de strijd tussen Engeland en Frankrijk wie door God was uitverkoren dit plan te volbrengen, in *Ivanhoe* zichtbaar in de strijd tussen de Normandische Bois-Guilbert en de Saksische Ivanhoe; (II) de manier waarop de rooms-katholieke kerk omging met de joden, vaak gekenmerkt door wantrouwen, xenophobia en (wederom) gedwongen bekeringen en vervolgingen. Dit is zichtbaar in de bekeringspogingen van de grootmeester. Vaak contrasteerden Engelse auteurs protestants Engeland met de rooms-katholieke Europese landen; (III) “Scott rewrites English history as Anglo-Jewish history.” (Ragussis 202) in het laatste hoofdstuk, waarin Rowena Rebecca probeert te bekeren, worden de andere twee “responses” geproblematiseerd. Scott vervaagt het onderscheid tussen verschillende naties (en bevolkingsgroepen) door hen in één geschiedenis samen te voegen, van Saksen en Normandiërs, maar ook van christenen en joden, voor zover dat mogelijk is (Ragussis 201, 202).

de verhaallijnen van anderen. Uiteindelijk is haar doel echter wat zij in heel *Ivanhoe* al heeft gedaan, het zij direct door voor anderen te zorgen, het zij indirect door het geweten van mensen aan te spreken en het op te nemen voor haar hele volk. Het lijkt alsof in het verhaal van *Ivanhoe*, en daarmee in het verhaal van Engeland, geen ruimte was voor het verhaal van Rebecca en haar volk: pas nadat Ivanhoes verhaal min of meer voltooid is en hij zijn doel bereikt heeft, wordt Rebecca's 'doel' uitgesproken. Dit doel lijkt bovendien onlosmakelijk verbonden met het verlaten van Engeland, met het zich terugtrekken, het afstand doen van bezit en het zichzelf wegcijferen van Rebecca. Deze soberheid en stilte lijken niet verenigbaar met de inhoud van *Ivanhoe*, gekenmerkt door helden, humor, schone vrouwen, eer, bedrog, maaltijden, feesten en liederen. Rebecca neemt dus niet alleen letterlijk, maar ook geestelijk afstand van Engeland.

Conclusie

In dit werkstuk heb ik gezocht naar antwoorden op de vraag: *Wie is Rebecca, welke functies vervult zij en in hoeverre past Sir Walter Scotts beschrijving van Rebecca in zijn tijd?* Rebecca bleek een bijzondere en bewonderenswaardige vrouw met eigenschappen die haar bijna perfect maakten: zij bleek mooi, intelligent, trouw en gelovig. In haar functies ten opzichte van Isaac, Rowena, Bois-Guilbert en Ivanhoe kwamen verschillende kanten van Rebecca naar voren. Allereerst is zij vaak een *tegenfiguur*, niet als concrete vijand, maar als spiegel, geweten of aanklager. In de relatie tot Rebecca worden slechte eigenschappen, kanten of daden van andere personages zichtbaar. Zo is Rowena hooghartig, Isaac gierig, Ivanhoe trots²¹ en Bois-Guilbert laf, omdat hij zijn verantwoordelijkheid ontloopt. Rebecca behoort tot drie soorten minderheden: zij is joods, vrouw, en niet van adel. Zij bleek echter christelijker dan de christenen, dapperder dan de mannen en edelmoediger dan de edelen. Rebecca lijkt dus als moreel centrum te functioneren, als een voorbeeld van hoe het wel moet, als een persoon van wie de andere personages kunnen leren. Dit is zij soms indirect, als je als lezer andere personages met haar vergelijkt, maar vaak ook direct, als zij anderen aanklaagt of wijst op hun tekortkomingen, maar vooral als zij hen probeert te helpen om hierin verbetering aan te brengen. Rebecca is dus niet alleen een morele *tegenstander*, maar ook een morele *helper*, bijvoorbeeld als zij haar vader overtuigt van de morele plicht de gewonde Ivanhoe te helpen, maar ook als zij Ivanhoe leert (meer) te vertrouwen op God. Zelfs in haar gesprekken met Bois-Guilbert is meer sprake van vergeving en hoop op verbetering dan van veroordeling.

Uit de analyse van *Ivanhoe* bleek dat een deel van de relaties tussen personages ook allegorisch geïnterpreteerd kon worden, waarin bijvoorbeeld Rowena als vertegenwoordiger van Engeland gezien kon worden. Op het allegorische niveau functioneerde Rebecca meer als een echte tegenstander dan op het niveau van de plot. Op dat niveau kon zij Bois-Guilbert vergeven, maar als vertegenwoordigster van het joodse volk uit zij rechtstreeks een aanklacht tegen Engeland en Frankrijk en de manier waarop zij het joodse volk hebben behandeld. Dit geldt ook voor de aanklachten tegen christenen, mannen en edelen.

Ook als personage in de context van de (literatuur)geschiedenis lijkt Rebecca verschillende vooroordelen ongedaan te maken: waar Isaac de ‘typische gierige jood’ is en Rowena, in haar naïviteit en met haar tranen, de ‘typische kwetsbare vrouw’, laat Rebecca zien dat het ook anders kan.²² Hierin worden vooroordelen ongedaan gemaakt, maar tegelijkertijd worden lezers geconfronteerd met deze vooroordelen, waardoor Rebecca niet alleen een spiegel is voor de andere personages, maar ook voor de lezers zelf.

Opvallend veel bevindingen konden verbonden worden aan de tijd waarin Scott leefde en de veranderingen die toen plaatsvonden. Het is moeilijk harde bewijzen te vinden voor overeenkomsten tussen het verhaal en wat zich werkelijk in de geschiedenis afspeelde (als dat al te achterhalen is), maar bepaalde tendensen zijn zeker te ontdekken. Allereerst vonden na de Franse Revolutie en het terugkeren van joden in Engeland

²¹ Hiermee doel ik op Ivanhoes vooronderstelling dat Rebecca als niet adellijke vrouw niet tot edelmoedige gevoelens in staat zou zijn.

²² Zij lijkt in haar intelligentie, vooruitstrevendheid en zelfstandige rol als vrouw zelfs vooroordelen over de barbaarse ‘donkere middeleeuwen’ ongedaan te maken.

veranderingen in de positie van joden, vrouwen en de bourgeoisie plaats, zij het soms meer in theorie dan in de praktijk. Daarnaast was een strijd tussen Frankrijk en Engeland ontstaan over wie Palestina en de joden mocht (terug)geven, wat een belangrijk onderdeel zou zijn van het heilsplan van God. In de praktijk ging het veel mensen echter om eigen gewin en niet om Gods plan of het geluk van de joden die zich zelfs zouden moeten bekeren tot het christendom. Verder leefde Scott in een tijd waarin steeds meer ruimte was voor een positieve benadering van joden, aan de ene kant als gevolg van de romantiek en haar waardering van ‘de rondtrekkende jood’, aan de andere kant was dit een tijd na het religieus antisemitisme en net voor het raciaal antisemitisme, dat overigens in Duitsland en andere Oost-Europese landen meer invloed zou krijgen dan in Engeland. Al deze kenmerken van Scotts tijd waren te verbinden aan de functies van Rebecca.

Dit zijn allemaal mogelijke antwoorden op de vragen die in dit werkstuk gesteld zijn, maar sommige vragen blijven onbeantwoord en andere ontstaan. Het blijft bijvoorbeeld onduidelijk hoe Scott zelf precies tegen joden aankeek. Hoe verhoudt *Ivanhoe*, met een positieve beschrijving van joden, zich tot Scotts andere werken, waarin hij veel minder positief over hen is? Wat wilde Scott met zijn boek bereiken? Ook het einde van het boek blijft open en daardoor lastig te doorgronden. In *Ivanhoe* wordt veel nadruk gelegd op ‘the Jewish question’, de vraag hoe om te gaan met joden, maar er wordt geen oplossing voor gegeven. Scott lijkt vooral dingen te benoemen en mensen een spiegel voor te houden, zonder mensen voor te schrijven hoe het moet (hoewel hij wel benadrukt dat mensen zelf verantwoordelijk zijn voor de keuzes die zij maken). Literatuur is bij uitstek een medium om mogelijke oplossingen in te beschrijven (denk aan alle utopieën): wat was volgens Scott wel een goede oplossing geweest? Zo zijn nog veel meer vragen te bedenken, die ofwel nooit beantwoord zullen kunnen worden, of in een ander onderzoek behandeld zouden kunnen worden.

Het is opmerkelijk op hoeveel punten de analyse van het boek overeenkwam met wat bronnen vermeldden over Scotts tijd. Het lijkt dus aannemelijk dat dit boek over de middeleeuwen minstens net zoveel zegt over de negentiende eeuw. Mijns inziens maakt dit *Ivanhoe* tot een boek dat niet alleen vol humor, bekende personages (denk aan Robin Hood) en mooie beschrijvingen zit, maar ook tot een boek dat een bron van informatie over de Engelse geschiedenis is, lezers aanspoort tot zelfreflectie en dat zeker (weer) meer gewaardeerd mag worden.

Bibliografie

Bein, Alex. *The Jewish Question: Biography of a World Problem*. Trans. Harry Zohn.

London and Toronto: Associated University Presses (Fairleigh Dickinson University Press), 1990. Print.

Bos, Klaas. *Religious Creeds and Philosophies: as Represented by Characters in Sir*

Walter Scott's Works and Biography. Amsterdam: H. J. Paris, 1932. Print.

Brillenburch Wurth, Kiene, and Ann Rigney. *Het leven van teksten. Een inleiding tot de*

Literatuurwetenschap. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006. Print.

Calish, Edward N. *The Jew in English Literature: as Author and as Subject*. New York:

Kennikat Press, 1969. Print.

Cantor, Norman F. *The Last Knight: the Twilight of the Middle Ages and the Birth of the*

Modern Era. New York: Free Press, 2004. Print.

Craciun, Adriana, ed. *A Routledge Literary Sourcebook on Mary Wollstonecraft's A*

vindication of The Rights of Woman. Oxon, Oxford: Routledge, 2002. Print.

Culler, Jonathan D. *Structuralist poetics: structuralism, linguistics and the study of*

literature. 2nd ed. London, New York: Routledge & Kegan Paul, 2002. Print.

Fisch, Harold. *The Dual Image: The Figure of the Jew in English and American Literature*. New York: Ktav Publishing, 1971. Print.

Katz, Jacob. *From Prejudice to Destruction: Anti-Semitism, 1700-1933*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1980. Print.

Michelson, Hijman. *The Jew in Early English Literature*. Amsterdam: H. J. Paris, 1926. Print.

Ragussis, Michael. "Writing Nationalist History: England, the Conversion of the Jews, and Ivanhoe." *ELH: a journal of English Literary History* Spring 1993: 181-215. Print.

Scott, Sir Walter. *Ivanhoe*. Repr. Ed. W.M. Parker. London: Dent, 1983. Print.

---. *Ivanhoe (vert.)*. Trans. Harm Damsma & Niek Miedema. Amsterdam: Athenaeum-Polak & Van Genneep, 2006. Print.

Vreté, Mayir. "The Restoration of the Jews in English Protestant Thought 1790-1840." *Middle Eastern Studies* Jan. 1972: 3-50. Print.

Wein, Berel. *Triumph of survival: the story of the Jews in the modern era, 1650-1990*. Brooklyn: Shaar Press & Mesorah Publications, 1990. Print.